

УДК 347.97/.99

doi.org/10.30970/jcl.2.2021.5

Тетяна Подорожна

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії держави і права Львівського торговельно-економічного університету, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0502-950X>

Андрій Худик

кандидат юридичних наук, асистент кафедри Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3174-8428>

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД ЯК ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ¹

THE HIGH ANTI-CORRUPTION COURT OF UKRAINE AS THE HIGHEST SPECIALIZED COURT IN UKRAINE: THE PROBLEM OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS

Tetiana Podorozhna | Andrii Khudyk

Doctor of Law, Docent, Department of State and Law Theory of Lviv University of Trade and Economics, Ukraine / Associate Professor, PhD in Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Abstract | The article is devoted to substantiation of the constitutional-legal status of the High Specialized Court of Justice in Ukraine, differentiation of the terms "specialized court", "special court", "emergency court", substantiation of the established by the law subject matter jurisdiction of the High

¹ Стаття є зміненою, актуалізованою та доповненою версією праці авторів "Princip podilu vladi âk element sine qua non sučasnego acquis constitutionnel i jого відобраžennâ teperišn'omu pol'skomu konstitucionalizmi opublikowanâ w Nauk. Vis. Ćernivec'kogo Univ. Pravozn. Vip. 641. 2012. s. 40-52". В редакції назви використані поняття, наведені у статті [Jamroz L. Znaczenie podziału władzy jako przejawu praw człowieka we współczesnej myśli liberalnej. Państwo i jego instytucje. Konstytucja-Sądownictwo-Samorząd Terytorialny. Red. Balicki R., Jabłoński M. Wyd. Uniw. Wrocławskiego, Wrocław 2018. s. 215. przyp. 14, s. 216].

Specialized Court of Justice as a sign of a high specialized court as well as singling out the features of specialized courts and substantiation of possibility of their creation in Ukraine (in accordance with Article 125 of the Constitution of Ukraine).

It has been proved that the Constitution of Ukraine does not define the internal structure of courts in the judicial system of Ukraine and does not contain any prohibitions or restrictions on the models of local, appellate or higher specialized courts, actually leaving the possibility to specify this issue in the provisions of the profile (branch) legislation on the judicial system and the status of judges. The Constitution of Ukraine provides for the possibility of the existence of higher specialized courts in accordance with the law (Part 4 of Art. 125).

It is grounded that the legal status of SACS and its place in the judicial system is in accordance with the principles of the judicial system determined by the Constitution of Ukraine. The High Qualification Court of Ukraine is an organic and inseparable element of the modern judicial system in Ukraine, which is based on the principles of territoriality and specialization and is determined by the Law of Ukraine "On the judicial system and status of judges".

Keywords: human rights, rule of law, Constitution of Ukraine, judicial system, High Anti-Corruption Court, higher specialized courts, "special court", "emergency court".

Анотація | Стаття присвячена обґрунтуванню конституційно-правового статусу ВАКС як вищого спеціалізованого суду в Україні; розмежуванню понять «спеціалізований суд», «особливий суд», «надзвичайний суд»; обґрунтуванню встановленої законом предметної підсудності ВАКС як ознаки вищого спеціалізованого суду; виокремленню ознак спеціалізованих судів та обґрунтуванню можливості їх створення в Україні (з позиції ст. 125 Конституції України).

Доведено, що Конституція України не визначає внутрішньої структури судів у системі судустрою України та не містить жодних заборон або обмежень щодо моделі місцевих, апеляційних або вищих спеціалізованих судів, фактично залишаючи можливість для конкретизації цього питання в положеннях профільного (галузевого) законодавства про судустрой і статус суддів. Конституція України передбачає можливість існування вищих спеціалізованих судів відповідно до закону (ч. 4 ст. 125).

Обґрунтовано, що правовий статус ВАКС та його місце в судовій системі цілком узгоджується з принципами судустрою, які визначені Конституцією України. ВАКС є органічним і невід'ємним елементом сучасної системи судустрою в Україні, яка побудована за принципами територіальності та спеціалізації і визначена Законом України «Про судустрой і статус суддів».

Ключові слова: права людини, верховенство права, Конституція України, судустрой, Вищий антикорупційний суд, вищі спеціалізовані суди, «особливий суд», «надзвичайний суд».

Постановка проблеми. Корупція – це соціально-політичне явище, зумовлене насамперед недосконалістю функціонування державних і суспільних інститутів, своєрідною реакцією індивідуума на вади соціуму. Негативний вплив корупції не обмежується завданням шкоди економічним або політичним інтересам суспільства. Корупція – психологічне явище, яке, пронизуючи суспільство наскрізь, зводить нанівець багатоміжові досягнення людської цивілізації в галузях моралі, правової культури та поваги до принципів демократичного, правового й соціального устрою².

Необхідність безкомпромісної боротьби з корупцією в демократичній державі не потребує доведення, адже конституційна демократія і надмірна корупція – взаємозаперечні явища. Корупція становить загрозу для національної безпеки та державності, її політичного, соціального й економічного розвитку, утвердження і забезпечення принципів демократії, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина.

Корупція підриває демократію і верховенство права (правовладдя) та призводить до порушень прав людини, викривлень ринків, зниження якості життя і дозволяє процвітати організа-

² Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_3_20 (дата звернення: 21.04.2021).

ній злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеці людей. Цей негативний феномен можна виявити в усіх країнах – великих і малих, багатих і бідних, але саме в країнах, що розвиваються, його наслідки є найбільш руйнівними³.

Не випадково Венеціанська комісія наголосила, що корупція призводить до свавілля і зловживання владою, позаяк рішення не буде ухвалено згідно з приписами актів права, а це в підсумку позначатиме, що рішення будуть свавільними за природою. Більше того, корупція може порушити рівносильне застосування приписів актів права: тому вона є руйнівною для власне підвалин верховенства права (правовладдя). І хоча це стосується всіх трьох гілок влади, корупція є предметом особливого занепокоєння в контексті судової влади, органів звинувачення і правопорядку, що виконують роль знаряддя в забезпеченні дієвості антикорупційних зусиль. Запобігання корупційно-значущим учинкам та покарання за них – важливі елементи антикорупційних заходів, що їх передбачено різноманітними міжнародними конвенціями та іншими інструментами⁴.

Варто визнати, що сьогодні однією з найпоширеніших проблем в Україні є корупція. Це явище проникло в усі сфери життєдіяльності суспільства, а згідно зі статистичними даними провідних міжнародних організацій, Україна належить до найбільш корумпованих країн Європи. Безумовно, це негативно впливає на економічну і політичну ситуацію в країні та рівень життя населення⁵. Тож ця проблема турбує українське суспільство і державу. Україна вже здійснила перші кроки масштабних антикорупційних реформ, важливою складовою частиною яких стало створення нової інституційної системи запобігання корупції в Україні та виявлення корупційних правопорушень. За останні роки також було реалізовано низку рекомендацій міжнародних організацій щодо інституційного зміцнення антикорупційних структур для ефективнішої протидії корупції⁶.

Створення. Безпрецедентний розвиток світових економічних відносин та технологій призвів до нового покоління економічних злочинів, що вимагало спеціалізованих судів, які мають справу з такими складними питаннями (п. 17)⁷.

Ефективна протидія корупції неможлива без створення реальних механізмів, інститутів та органів, які забезпечували б системну боротьбу із цим негативним явищем. 18 жовтня 2006 р. в Україні була ратифікована Конвенція ООН проти корупції⁸. Приєднання України до міжнародної спільноти в цьому питанні мало сприяти «затвердженню позитивного іміджу України як держави, де створюється сприятливий політичний клімат для широкомасштабної, взаємовигідної співпраці зі всіма країнами, зокрема в питаннях протидії корупції та іншим правопорушенням, які безпосередньо пов'язані з нею»⁹.

Створення в Україні Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) уможливило філософсько-правовий аналіз вирішення актуального практичного завдання – формування системи спеціалізованих судів в Україні.

³ Statement by Secretary-General Kofi Annan. UN Convention against corruption, opens treaty for signature at high-level conference in Merida, Mexico, 9–11 December. United Nations official web-site, 2003. URL: <http://www.un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm> (viewed on 21.04.2021).

⁴ Спільний висновок *AMICUS CURIAE*. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (дата звернення: 21.04.2021).

⁵ Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_3_20 (дата звернення: 21.04.2021).

⁶ Ростовська К. В. Проблемні питання створення антикорупційних судів в Україні. *Правова позиція*. 2017. № 2. С. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2017_2_21 (дата звернення: 21.04.2021).

⁷ Case of Bahaettin Uzan v. Turkey (Application no. 30836/07), ECHR 24.11.2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (viewed on 21.04.2021).

⁸ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнар. док. від 31.10.2003. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 17.05.2021).

⁹ Матеріали пленарного засідання Верховної Ради України від 18 жовтня 2006 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/print/8004.html> (дата звернення: 25.04.2021)

З огляду на вищезазначене вважаємо, що створення ВАКС – це важливий крок, спрямований на ефективну протидію корупції в Україні, оперативне притягнення осіб, які вчинили корупційні правопорушення, до відповідальності¹⁰. Необхідність же створення спеціалізованого суду для розгляду корупційних правопорушень зумовлена, на нашу думку, важливістю не відставати від дедалі більшої складності таких правопорушень, що вимагає знань експертів. Отже, такий спеціалізований суд має на меті задовольнити потреби і вимоги права на справедливий судовий розгляд згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹¹ шляхом забезпечення ефективності відповідного провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового статусу й діяльності ВАКС є тематикою досліджень конституційно-правової та кримінальної процесуальної науки та викликають інтерес і теоретиків, і практиків. Проблемі боротьби з корупцією присвячено чимало реформ, наукових праць. Однак, незважаючи на активні методи боротьби з корупцією та її всебічне дослідження, сьогодні ми не можемо говорити про успішні кроки на шляху подолання цього явища.

З огляду на новизну об'єкта дослідження його науково-джерельна база наразі формується. Водночас уже опубліковано кілька наукових статей, які й послугували основою цієї наукової розвідки.

Так, окремі аспекти проблеми створення вищих спеціалізованих судів в Україні та конституційно-правового статусу ВАКС уже досліджували: О. О. Косиця, О. В. Лемак, І. Ю. Мірошников, Б. Прокопів, К. В. Ростовська, П. А. Рудик, В. М. Трепак, Н. К. Шаптала. Не применшуючи значення цих та деяких інших досліджень, зазначимо, що в конституційно-правовій науці дискусійним досі є питання конституційно-правового статусу ВАКС, його конституційності / неконституційності.

Формулювання мети статті. Мета даної статті полягає в тому, щоб: обґрунтувати конституційно-правовий статусу ВАКС як вищого спеціалізованого суду; розмежувати поняття «спеціалізований суд», «особливий суд», «надзвичайний суд»; обґрунтувати встановлену законом предметну підсудність ВАКС як ознаку вищого спеціалізованого суду; виокремити ознаки спеціалізованих судів та обґрунтувати можливість їх створення в Україні (з позиції ст. 125 Конституції України).

Виклад основного матеріалу.

Що таке спеціалізований суд. Зарубіжна практика. Необхідність створення спеціалізованих судів для розгляду корупційних правопорушень зумовлена важливістю не відставати від дедалі більшої складності таких правопорушень. Створення спеціалізованих судів має задовольнити потреби та вимоги права на справедливий судовий розгляд згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, забезпечуючи ефективність відповідного провадження.

Як правило, перевагами створення спеціалізованих антикорупційних судів у науковій літературі називають:

1) ефективність (розгляд кримінальних проваджень щодо високопосадової корупції у неспеціалізованих судах зазвичай істотно затягується; спеціалізовані антикорупційні суди, як правило, не мають цього недоліку);

2) добросовісність (забезпечення того, щоб справи про корупцію розглядав незалежний і неупереджений суд, вільний від корупції та впливу політиків або інших впливових діячів, наскільки це можливо);

3) компетентність (багато справ про корупцію, особливо в яких фігурують складні фінансові операції або ретельно продумані схеми, можуть бути складнішими, ніж інші справи, які перебувають на розгляді багатьох суддів неспеціалізованих судів)¹².

¹⁰ Ростовська К. В. Проблемні питання створення антикорупційних судів в Україні. *Правова позиція*. 2017. № 2. С. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2017_2_21 (дата звернення: 21.04.2021).

¹¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.05.2021).

¹² Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (дата звернення: 21.04.2021).

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своєму рішенні у справі «Fruni v. Slovakia» від 21 вересня 2011 р. зазначив, що п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом, встановленим законом, не може розглядатися як заборона створення спеціальних / спеціалізованих кримінальних судів, якщо вони мають правову основу¹³. У справі «Bahaettin Uzan v. Turkey» ЄСПЛ зауважив, що боротьба з корупцією та організованою злочинністю цілком може вимагати заходів, процедур та установ спеціалізованого характеру. Відповідно ЄСПЛ постановив, що ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не можна розглядати як заборону створення спеціальних кримінальних судів, якщо вони створені на підставі закону (п. 50). У справі «Bahaettin Uzan v. Turkey» ЄСПЛ навів кілька істотних ознак, які дають можливість відмежувати «спеціалізовані суди» від «надзвичайних судів», зокрема:

- спеціалізовані суди розглядають всі справи певної категорії за процесуальними правилами та процедурами, які застосовуються в інших неспеціалізованих / загальних судах (п. 53, 61);
- судді спеціалізованих судів мають такий же правовий статус, що й судді, які працюють в інших неспеціалізованих / загальних судах та мають однакові конституційні гарантії і процесуальні права, зокрема щодо їх призначення, підвищення та звільнення (п. 63);
- спеціалізовані суди підлягали наглядовій юрисдикції касаційного суду, як і в інших кримінальних справах, а сама процедура перегляду рішень спеціалізованого суду регулюється стандартними процесуальними правилами та процедурами без особливих «положень та обмежень»¹⁴.

Консультативна рада європейських суддів у висновку № 15 (2012) відзначила, що спеціалізовані суди і судді є усталеним явищем у країнах-учасницях ЄС. Така спеціалізація існує й має багато різновидів, оскільки спеціалізовані палати виникають у вже наявних судах або створюються окремі спеціалізовані суди. Така тенденція поширилась по всій Європі (п. 4).

Спеціалізація може вводитись різними способами. Залежно від того, які правові рамки дозволяє держава, можуть бути як спеціалізовані суди, які відокремлені та відрізняються від загальної організації судової системи, так і спеціалізовані суди або палати, які є частиною загальної судової системи. Юрисдикція спеціалізованих судів або палат зазвичай відрізняється від юрисдикції загальних судів; вони часто набагато менші від них, а іноді існують тільки в столиці країни (п. 41).

Загалом, у спеціалізованих судах мають застосовуватись загальні процесуальні норми. Впровадження особливої процедури для кожного спеціалізованого суду може призвести до поширення цих процедур, створення ризиків доступу до правосуддя та цілісності закону «без сторонніх». Особливі процесуальні норми допустимі, тільки якщо вони задовольняють одну з потреб, яка привела до створення спеціалізованого суду.

Отже:

- 1) спеціалізовані судді та суди мають існувати тільки за необхідності через складність чи особливість закону чи фактів і задля належного адміністрування судочинства;
- 2) спеціалізовані судді та суди завжди мають бути частиною єдиного судового органу;
- 3) спеціалізовані судді, як «загальні судді», мають відповідати вимогам незалежності та неупередженості відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹⁵.

¹³ Case of *Klinovska v. Slovakia* (Application no. 61436/09), ECHR 08.10.2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-126800&filename=001-126800.pdf>. (viewed on 21.04.2021).

¹⁴ Case of *Bahaettin Uzan v. Turkey* (Application no. 30836/07), ECHR 24.11.2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (viewed on 21.04.2021).

¹⁵ Висновок № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про спеціалізацію суддів. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(2012\).pdf](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(2012).pdf) (дата звернення: 21.04.2021).

Конституція і ВАКС. Щодо конституційно-правової допустимості створення вищих спеціалізованих судів в Україні, то варто відзначити, що основоположні принципи функціонування системи судоустрою закріплені в Конституції України. Відповідно до ст. 125 Основного закону, судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається¹⁶.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що в системі судоустрою діють такі вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, як суди першої та апеляційної інстанцій з розгляду окремих категорій справ, що належать до їхньої юрисдикції за процесуальним законом (абз. 2 ч. 3 ст. 17, ч. 1-3 ст. 31)¹⁷.

Згідно з ч. 1 ст. 1, ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України, завданням якого є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства¹⁸.

Виділення антикорупційної юрисдикції в Україні – закономірне, зумовлене реаліями суспільного розвитку країни та виважене рішення, покликане утверджувати дієву демократію¹⁹. Важливо розуміти, що логіка створення ВАКС відтворює, по суті, й логіку створення спеціалізованих судів в Україні, ідея щодо необхідності існування яких в континентальній Європі ґрунтувалася на визнанні низької потенційної спроможності судів загальної юрисдикції ефективно вирішувати справи про корупційні правопорушення.

Отже, Конституція України не встановлює внутрішньої структури судів у системі судоустрою України та не містить жодних заборон або обмежень щодо моделі місцевих, апеляційних або вищих спеціалізованих судів, фактично залишаючи можливість для конкретизації цього питання в положеннях профільного (галузевого) законодавства про судоустрій і статус суддів. Конституція України передбачає можливість існування вищих спеціалізованих судів відповідно до закону (ч. 4 ст. 125).

Підсудність. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» не є процесуальним законом, тож не може визначати предметну юрисдикцію / підсудність ВАКС, тоді як це питання чітко врегульоване Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України).

Відповідно до чинної редакції ст. 33⁻¹ КПК України, ВАКС підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених у примітці ст. 45, у ст. 206⁻², 209, 211, 366⁻² та 366⁻³ Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених п. 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК України. Слідчі судді ВАКС здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС положеннями ч. 1 ст. 33⁻¹ КПК України (ч. 2 ст. 33⁻¹ КПК України).

¹⁶ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

¹⁷ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

¹⁸ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

¹⁹ Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (viewed on 21.04.2021).

Інші суди, визначені КПК України, не можуть розглядати кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК України)²⁰.

Отже, ст. 33¹ КПК України визначає предметну підсудність ВАКС. Розглядаючи справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, ВАКС застосовує також і норми Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), який визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених ним же справ і встановлює порядок здійснення цивільного судочинства (ст. 1, ч. 4 ст. 23, ч. 3 ст. 24, ст. 290–292)²¹.

З огляду на вимоги зазначеного законодавства, вважаємо, що під час дослідження конституційно-правового статусу та предметної підсудності ВАКС слід відштовхуватись від аналізу положень Конституції України в системному зв'язку з нормами судоустрійного та процесуального законодавства. Згідно із цим законодавством, предметна підсудність Вищого антикорупційного суду визначена законодавцем щодо певної категорії кримінальних проваджень стосовно таких корупційних правопорушень, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завдали тяжку шкоду при реалізації ними публічних функцій. За таких умов предметна підсудність ВАКС очевидно не встановлюється щодо окремих категорій осіб, охарактеризована загальним й абстрактно визначеним переліком кримінальних правопорушень.

Виділення певних категорій справ і зарахування їх до юрисдикції того чи того суду – означає визначення законом підсудності, що є правом й обов'язком органу законодавчої влади. Це пояснюється, зокрема, тим, що однією зі складових права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є право на суд, установлений законом.

Отже, ВАКС є національним судом, що здійснює правосуддя в загальному порядку, встановленому КПК України та ЦПК України (у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в порядку цивільного судочинства), надає оцінку доказам за тими самими правилами, що встановлені процесуальним законодавством для всіх судів відповідної спеціалізації, його рішення підлягають апеляційному оскарженню та касаційному оскарженню до Верховного Суду в загальному порядку, передбаченому зазначеними Кодексами. Виділення з переліку кримінальних правопорушень тих, що є виключним предметом розгляду ВАКС, – наслідок не штучного вибору, а результат природного процесу становлення України як демократичної держави.

Щодо розуміння конституційного поняття «надзвичайний та особливий суди». У Спільному висновку AMICUS CURIAE відзначається, що наявна спроба поставити під сумнів конституційність ВАКС²² закономірна та передбачувана. Поступова втрата значних важелів впливу на здійснення державної влади через унеможливлення зловживання нею провокує зацікавлені політичні і фінансові сили шукати шляхи зупинення процесу демократизації України, який, попри всі труднощі, продовжується. Від моменту заснування про неминучі перешкоди для діяльності ВАКС промовисто свідчив і досвід зарубіжних країн, де аналогічні інституції були запроваджені раніше.

Формальний підхід до трактування конституційних норм і принципів, неготовність суспільств нових демократій узгоджено взаємодіяти для захисту національних інтересів, відсутність розуміння всіх аспектів суспільної небезпеки корупції та інші чинники спричинили серйозні ризики для існування антикорупційних судів навіть в європейських країнах²³.

²⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

²¹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

²² Конституційне подання від 22 липня 2020 року № 04-02/6-339 щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. Офіц. вебсайт Конституційного Суду України. URL: https://csu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf (дата звернення: 17.05.2021).

²³ Жілінчик П. Створення антикорупційного суду в Україні. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» USAID: вебсайт. 2017. 10 квіт. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Anticorruption_Court_Report_Zilincik_Apr_2017_UKR.pdf (дата звернення: 17.05.2021).

Відповідно до ч. 6 ст. 125 Конституції України, в Україні не допускається створення надзвичайних та особливих судів. Попри те, що в Основному законі не конкретизовано змісту понять «надзвичайний суд» і «особливий суд», аналіз змісту наведеного положення в його системному зв'язку з іншими приписами цієї ж статті дає підстави для висновку, що такими не можуть вважатися суди, які належать до єдиної системи судоустрою України, утворені у встановленому Конституцією України порядку, мають визначену законом юрисдикцію, а їхні рішення можуть бути оскаржені в касаційному порядку до Верховного Суду²⁴.

У Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 р. № 3-в/2001 міститься така юридична позиція: «Надзвичайними і особливими судами, за змістом статті 125 Конституції України, є суди, створені для підміни звичайних судів, які належним чином не дотримують встановлених законом процедур» (абз. 7 підп. 2.1. п. 2 мотивувальної частини Висновку).

Отже, ні Конституція України, ні практика Конституційного Суду України не містять розмежування між надзвичайними та особливими судами.

Що ж до науки конституційного права, то в ній під «особливими судами розуміють відокремлені судові установи зі своєю системою інстанцій для розгляду виділених із загального масиву певних категорій справ (як правило, тільки кримінальних).

Надзвичайними судами вважаються суди, які утворюються одноразово, для розгляду конкретної (як правило, кримінальної) справи на підставі спеціального акта відповідного органу державної влади.

Таке значення наведених понять означає, що навіть закріплення у законі можливості існування таких судів і визначення певного порядку їх утворення не позбавляє їх статусу особливих чи надзвичайних, оскільки вони за своєю природою суперечать закладеним у Конституції вимогам²⁵.

В енциклопедичній літературі відзначається, що «надзвичайні суди не є судами у вищезгаданому сенсі, створюються в разі екстраординарних ситуацій – війни, революції, державного перевороту, надзвичайного стану тощо. Діяльність надзвичайних судів має каральний характер і не регламентована процесуальним правом, справи розглядаються в закритих засіданнях, рішення не підлягають оскарженню. Створення надзвичайних судів прямо заборонене більшістю сучасних конституцій»²⁶.

Згідно з юридичною енциклопедією, спеціальні суди – це судові інституції з надзвичайними або особливими повноваженнями: військові та інші трибунали, особливі трудові [суди], сесії народного суду, надзвичайні сесії судових установ, особливі сесії у справах про неспроможність кооперативних організацій при окружних судах, дисциплінарні суди, залізничні лінійні суди і водні транспортні суди, спеціальні табірні суди тощо²⁷.

Інколи в теорії конституційного права до особливих судів зараховують судові органи, що утворені поза межами системи судоустрою, порядок формування яких суттєво різниться від правил, на підставі яких створюються звичайні суди.

Суб'єктами кримінального переслідування в особливому суді є визначена за конкретним статусом і досить невелика за кількістю група осіб, а інколи навіть й одна особа. Юрисдикція такого суду (коло кримінально караних діянь, за вчинення яких особа переслідується в цьому суді) є такою досить вузькою та специфічною. Рішення особливого суду зазвичай не можуть бути переглянуті найвищим судом загальної юрисдикції або будь-яким іншим судом.

²⁴ Лемак О. Права на встановлений законом суд і верховенство права. *Міжнародний гуманітарний університет*. 2014. № 9-1. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/15.pdf> (дата звернення: 17.05.2021).

²⁵ Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. С. 873.

²⁶ Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Суд> (дата звернення: 17.05.2021).

²⁷ Спеціальні суди. *Юридична енциклопедія*: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П-С. 736 с. URL: https://leksika.com.ua/16751108/legal/spetsialni_sudi (дата звернення: 17.05.2021).

При цьому особливим може бути як національний, так і міжнародний суд. До особливих судів можна зарахувати окремі міжнародні судові інституції, такі як Нюрнберзький трибунал (1945–1946 рр.), Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (1993–2017 рр.), Міжнародний трибунал щодо Руанди (1994–2015 рр.) тощо²⁸.

У Спільному висновку AMICUS CURIAE відзначається, що для зарахування суду до категорії надзвичайних чи особливих наявність має бути одна або кілька з наведених характеристик:

- суд утворено поза єдиною системою судоустрою, для підміни звичайних судів;
- суд утворено в інший спосіб, ніж це передбачено конституцією та законом;
- суд не дотримується встановлених законом процедур, а розглядає справи за особливими (винятковими) процедурами;
- рішення суду не підлягають оскарженню²⁹.

Підсумовуючи вищенаведені положення, вважаємо, що «**особливим судом**» можна вважати суд, який одночасно відповідає таким ознакам:

- наділений спеціальними повноваженнями;
- є відокремленою судовою установою;
- має власну систему інстанцій (його рішення не підлягають оскарженню);
- утворений для розгляду конкретної справи, групи справ або щодо конкретних осіб.

«**Надзвичайним судом**» є суд, який одночасно відповідає таким ознакам:

- утворюються за наявності екстраординарних ситуацій – війни, революції, державного перевороту, надзвичайного стану;
- для розгляду конкретної (як правило, кримінальної) справи;
- утворюється на підставі спеціального закону і його діяльність не регламентована процесуальним правом;
- його діяльність має каральний характер;
- справи розглядаються в закритих засіданнях;
- рішення не підлягають оскарженню.

Зважаючи на виділені ознаки «надзвичайних» та «особливих» судів, відзначимо таке:

I. ВАКС не є особливим судом, оскільки:

- 1) ВАКС не наділений спеціальними повноваженнями. Згідно із ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», ВАКС має єдину конституційну функцію, а саме – здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства. Тобто, згідно із законом, на ВАКС, як й інші суди України, покладається єдина конституційна функція;
- 2) ВАКС не є відокремленою судовою установою. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», ВАКС є постійно діючим вищим спеціалізованим судом та входить до системи судоустрою України. Тобто ВАКС вбудований у систему судоустрою України;
- 3) згідно із ст. 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», ВАКС здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом. Згідно із ст. 33 КПК України, кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві загальні суди, а також ВАКС. Кримінальне провадження в апеляційній

²⁸ Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (дата звернення: 21.04.2021).

²⁹ Там само.

інстанції здійснюють відповідні апеляційні суди, а також Апеляційна палата ВАКС. Кримінальне провадження в касаційній інстанції здійснює Верховний Суд.

Згідно із ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Верховний Суд здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції.

Згідно із ч. 5 ст. 31 КПК України, кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Отже, ВАКС має над собою вищу інстанцію, а саме – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду, який здійснює перегляд судових рішень ВАКС в касаційному порядку;

- 4) ВАКС створений не для «розгляду виділених із загального масиву певних категорій справ», а наділений власною предметною компетенцією (ч. 1 ст. 33¹ Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»), що відповідає конституційному принципу спеціалізації судоустрою України (ст. 125 Конституції України).

II. ВАКС не є надзвичайним судом, оскільки:

- 1) ВАКС, згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», є постійно діючим вищим спеціалізованим судом. Розпочав здійснювати правосуддя з 5 вересня 2019 р. Його юрисдикція поширюється на всю територію України. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» не передбачає дати припинення діяльності ВАКС. А тому немає підстав вважати, що він відповідає такій ознаці надзвичайних судів, як утворений за наявності екстраординарних ситуацій;
- 2) ВАКС не створений лише для розгляду конкретної кримінальної справи, а має власну предметну компетенцію, чітко визначену в ч. 1 ст. 33¹ Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»;
- 3) ВАКС утворений на підставі спеціального закону – Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Водночас його правовий статус та компетенція прописані також у законі, який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні (тобто в Законі «Про судоустрій і статус суддів»), та КПК України. А тому діяльність ВАКС не відповідає ознаці надзвичайного суду – не регламентована процесуальним правом;
- 4) згідно із ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», завданням ВАКС є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства. Тобто його єдиною функцією є здійснення правосуддя, а його діяльність не має карального характеру;
- 5) ВАКС не відповідає такому критерію надзвичайних судів, як розгляд справ у закритих судових засіданнях. Адже, згідно з ч. 2 ст. 27 КПК України, кримінальне провадження у ВАКС здійснюється відкрито;
- 6) ВАКС не відповідає такій ознаці надзвичайних судів, як неоскаржуваність його рішень. Адже, згідно із ст. 33 КПК України, кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві загальні суди, а також ВАКС. Кримінальне провадження в апеляційній інстанції здійснюють відповідні апеляційні суди, а також Апеляційна палата ВАКС. Кримінальне провадження в касаційній інстанції здійснює Верховний Суд. Тобто рішення ВАКС підлягають апеляційному й касаційному оскарженню.

Венеціанська комісія у своєму висновку від 9 жовтня 2017 р. CDL-AD(2017)020 щодо законопроекту про антикорупційний суд зазначила, що такий суд створюється не для розгляду однієї

або обмеженої кількості конкретних справ, які можуть бути передбачені термінами «надзвичайні або спеціальні суди» у ст. 125 Конституції України. Так само суд не має юрисдикції щодо всіх юридичних питань або всіх злочинів, вчинених певною групою посадових осіб, а також суд не наділений якимись особливими повноваженнями, він не дотримується жодних конкретних процедур, відмінних від тих, що застосовуються в наявних кримінальних судах, які, якби існували, були б ознакою спеціального суду, правила доказів також не змінені щодо Вищого антикорупційного суду³⁰.

Висновки. Отже, Конституція України не встановлює внутрішньої структури судів у системі судоустрою України та не містить жодних заборон чи обмежень щодо моделі місцевих, апеляційних або вищих спеціалізованих судів, фактично залишаючи можливість для конкретизації цього питання в положеннях профільного (галузевого) законодавства про судоустрій і статус суддів. Конституція України передбачає можливість існування вищих спеціалізованих судів відповідно до закону (ч. 4 ст. 125).

Правовий статус ВАКС та його місце в судовій системі цілком узгоджується з принципами судоустрою, які визначені Конституцією України. ВАКС є органічним і невід'ємним елементом сучасної системи судоустрою в Україні, яка побудована за принципами територіальності та спеціалізації і визначена Законом України «Про судоустрій і статус суддів». ВАКС є вищим спеціалізованим судом, утвореним Законом України «Про Вищий антикорупційний суд», проект якого вніс до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Юрисдикція ВАКС поширюється на всю територію України. Рішення ВАКС можуть бути переглянуті Верховним Судом в порядку касаційного провадження як найвищим судом у системі судоустрою України.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Висновок № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про спеціалізацію суддів. URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-15-2012-on-th%D1%84e-specialisation-of-judges-/16806a1fc2> (дата звернення: 17.05.2021).
2. Висновок Венеціанської комісії від 9 жовтня 2017 року № 896/2017 (CDL-AD(2017)020) щодо проекту Закону про антикорупційні суди та щодо проекту Закону про внесення змін до Закону про судоустрій та статус суддів (щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів, які розглядають корупцію та пов'язані з корупцією правопорушення). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)020-e) (дата звернення: 17.05.2021).
3. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Суд> (дата звернення: 17.05.2021).
4. Жілінчик П. Створення антикорупційного суду в Україні. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» USAID: вебсайт. 2017. 10 квіт. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Anticorruption_Court_Report_Zilincik_Apr_2017_UKR.pdf (дата звернення: 17.05.2021).
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнар. док. від 31.10.2003. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 17.05.2021).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.05.2021).
7. Конституційне подання від 22 липня 2020 року № 04-02/6-339 щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. Офіц. вебсайт Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf (дата звернення: 17.05.2021).

³⁰ Висновок Венеціанської комісії від 9 жовтня 2017 року № 896/2017 (CDL-AD(2017)020). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)020-e) (дата звернення: 21.04.2021).

8. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
11. Лемак О.В. Права на встановлений законом суд і верховенство права. Міжнародний гуманітарний університет. 2014 р. № 9-1. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/15.pdf> (дата звернення: 17.05.2021).
12. Матеріали пленарного засідання Верховної Ради України від 18 жовтня 2006 р. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://portal.rada.gov.ua/print/8004.html> (дата звернення: 17.05.2021).
13. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
14. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
15. Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 3. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprgr_2018_3_20 (дата звернення: 17.05.2021).
16. Ростовська К.В. Проблемні питання створення антикорупційних судів в Україні. Правова позиція. 2017. № 2. С. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2017_2_21 (дата звернення: 17.05.2021).
17. Спеціальні суди. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П-С. 736 с. URL: https://leksika.com.ua/16751108/legal/spetsialni_sudi (дата звернення: 17.05.2021).
18. Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (дата звернення: 17.05.2021).
19. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
20. Case of Bahaettin Uzan v. Turkey (Application no. 30836/07), ECHR 24.11.2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (viewed on 17.05.2021).
21. Case of Klinovska v. Slovakia (Application no. 61436/09), ECHR 08.10.2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-126800&filename=001-126800.pdf>. (viewed on 17.05.2021).
22. Statement by Secretary-General Kofi Annan. UN Convention against corruption, opens treaty for signature at high-level conference in Merida, Mexico, 9–11 December. United Nations official web-site, 2003. URL: <http://www.un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm> (viewed on 17.05.2021).

References

Bibliography:

1. Vysnovok № 15 (2012) Konsultativnoi rady yevropeiskykh suddiv do uvahy Komitetu ministriv Rady Yevropy pro spetsializatsiiu suddiv. URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-15-2012-on-th%D1%84e-specialisation-of-judges-/16806a1fc2> (data zvernennia: 17.05.2021).
2. Vysnovok Venetsianskoi komisii vid 9 zhovtnia 2017 roku № 896/2017 (CDL-AD(2017)020) shchodo proiektu Zakonu pro antykoruptsiini sudy ta shchodo proiektu Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu pro sudoustrii ta status suddiv (shchodo zaprovadzhennia oboviazkovoї spetsializatsii suddiv, yaki rozghliadaiut koruptsiiu ta poviazani z koruptsiieiu pravoporushennia). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)020-e) (data zvernennia: 17.05.2021).
3. Vilna entsyklopediia «Vikipediia». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Sud> (data zvernennia: 17.05.2021).
4. Zhilinchyk P. Stvorennia antykoruptsiinoho sudu v Ukraini. Prohrama reformuvannia sektoru yustytisii «Nove pravosuddia» USAID: vebсайт. 2017. 10 kvit. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Anticorruption_Court_Report_Zilincik_Apr_2017_UKR.pdf (data zvernennia: 17.05.2021).
5. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii: mizhnar. dok. vid 31.10.2003. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (data zvernennia: 17.05.2021).
6. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: mizhnar. dok. vid 04.11.1950. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 17.05.2021).
7. Konstytutsiine podannia vid 22 lypnia 2020 roku № 04-02/6-339 shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro Vyshchyi antykoruptsiinyi sud» vid 7 chervnia 2018 roku № 2447-VIII. Ofits.

- vebsait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf (data zvernennia: 17.05.2021).
8. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / redkol.: V. YA. Tatsii (holova redkol.), O. V. Petryshyn (vidp. sekretar), YU. H. Barabash ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2011. 1128 s.
9. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 17.05.2021).
10. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 17.05.2021).
11. Lemak O.V. Prava na vstanovleni zakonom sud i verkhovenstvo prava. Mizhnarodnyi humanitarnyi universytet. 2014 r. № 9-1. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/15.pdf> (data zvernennia: 17.05.2021).
12. Materialy plenarnoho zasidannia Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 18 zhovtnia 2006 r. Ofitsiinyi portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/print/8004.html> (data zvernennia: 17.05.2021).
13. Pro Vyshchyi antykoruptsiinyi sud: Zakon Ukrainy vid 07.06.2018 № 2447-VIII. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (data zvernennia: 17.05.2021).
14. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402-VIII. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennia: 17.05.2021).
15. Prokopiv B. Spetsyfika funktsionuvannia Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu v Ukraini: mizhnarodnyi dosvid ta ukraïnski realii. Aktualni problemy pravoznavstva. 2018. Vyp. 3. S. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_3_20 (data zvernennia: 17.05.2021).
16. Rostovska K.V. Problemni pytannia stvorennya antykoruptsiinykh sudiv v Ukraini. Pravova pozytsiia. 2017. № 2. S. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2017_2_21 (data zvernennia: 17.05.2021).
17. Spetsialni sudy. Yurydychna entsyklopediia: [u 6 t.] / red. kol. YU. S. Shemshuchenko (vidp. red.) [ta in.]. Kyiv: Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana, 2003. T. 5: P-S. 736 s. URL: https://leksika.com.ua/16751108/legal/spetsialni_sudi (data zvernennia: 17.05.2021).
18. Spilnyi vysnovok AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (data zvernennia: 17.05.2021).
19. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 № 1618-IV. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (data zvernennia: 17.05.2021).
20. Case of Bahaettin Uzan v. Turkey (Application no. 30836/07), ECHR 24.11.2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (viewed on 17.05.2021).
21. Case of Klinovska v. Slovakia (Application no. 61436/09), ECHR 08.10.2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-126800&filename=001-126800.pdf>. (viewed on 17.05.2021).
22. Statement by Secretary-General Kofi Annan. UN Convention against corruption, opens treaty for signature at high-level conference in Merida, Mexico, 9–11 December. United Nations official web-site, 2003. URL: <http://www.un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm> (viewed on 17.05.2021).